

آسیب شناسی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا و ارز

با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲

دکتر راضیه قاسمی^۱ / امین نصر^۲

* تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۶/۱۴ / تاریخ پذیرش ۱۴۰۰/۰۶/۳۰

چکیده

یکی از مهم ترین جرائمی که امنیت کشور را آشکارا، مستقیم و طولانی مدت خدشه دار کرده است، پدیده قاچاق کالا و ارز می باشد که بر حوزه های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور نیز تأثیر منفی گذاشته است. در حال حاضر قاچاق کالا و ارز به یک معضل جدی و تهدید کننده در اقتصاد کشور تبدیل شده است، به گونه ای که مبارزه با آن، از اولویت های قوای سه گانه می باشد. با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، افق های جدیدی از جهت پیشگیری و مقابله با پدیده زینبار قاچاق کالا و ارز گشوده شد، لکن با این وجود همواره در امر پیشگیری و مقابله با این پدیده با کاستی ها و آسیب های جدی مواجه هستیم. لذا مقاله پیش رو به آسیب شناسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ می پردازد و یافته های تحقیق حاکی از آن است که رویکرد بازدارندگی کیفرگرا، توسعه مصادیق قاچاق، عدم تناسب جرائم و مجازات ها، مغایرت با برخی اصول حاکم بر جرائم اقتصادی، تعارض میان قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و قانون امور گمرکی در برخی موارد و ...، از بارزترین جلوه های آسیب های موجود در راستای پیشگیری و مقابله با قاچاق محسوب می شوند.

واژگان کلیدی: قاچاق، کالا و ارز، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سیاست جنایی.

^۱ استادیار و عضو هیأت علمی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تیران.

razie2517ghasemi@yahoo.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تیران. (نویسنده مسئول)

aminnasr313@gmail.com

مقدمه

قاچاق کالا از جمله جرائم علیه نظام اقتصادی است و آثار زیانبار آن بر امر تولید، تجارت، سرمایه گذاری، اشتغال و کاهش درآمد های دولت بر کسی پوشیده نیست. (ولیدی، ۱۳۸۶، ۲۸۰) امروزه بسط و گسترش کشورها موجب شده است روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی میان کشورها افزایش یابد که این فزونی روابط پیامدهای سوئی را در این پهنه به دنبال دارد. (احمدی، ۱۳۹۴، ۳) یکی از این پیامدها که در گستره اقتصادی توسعه یافته است و نفوذ مخربی را در حوزه تولید، تجارت خارجی، سرمایه-گذاری و اشتغال در پی داشته است و باید با اهتمام با آن مقابله کرد، پدیده قاچاق می باشد. قاچاق کالا یکی از شیوه های داد و ستد می باشد که شکل گیری آن به زمان ایجاد مرزها و قوانین اقتصادی حاکم بر این مناطق باز می گردد. این شیوه داد و ستد علیرغم زیان های اقتصادی برای کشور، برای ساکنان مناطق مرزی اهمیت به سزایی دارد؛ چرا که در اغلب موارد به عنوان تنها منشاء درآمدی آنها انگاشته می شود. (صالحی، ۱۴۰۰، ۱۱) به تعبیر قانونگذار در بند الف ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد، و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد و در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود. پدیده قاچاق کالا و ارز به عنوان یکی از خطرناکترین معضلات بنیادین کشور، پدیده ای چند وجهی است که مبادرت آن موجب کارشکنی در نظام اقتصادی، اجتماعی و امنیت کشور می گردد. کاهش درآمد های گمرکی و مالیاتی دولت، اختلال در نظام اقتصادی، تشکیل اقتصاد زیر زمینی، فرار مالیاتی، کاهش اشتغال، هدر رفتن منابع ارزی و ...، از مهم ترین عوارض ناشی از ارتکاب قاچاق می باشد که بررسی منشاء اصلی آن را می طلبد. (دانشمند، ۱۳۹۴، ۲۱) حقیقت این است که قاچاق، معلول علت های عدیده ای از جمله زمینه های انسانی مانند فقر و یا زمینه های اجتماعی مانند اختلافات طبقاتی می باشد، لکن وجود خلاءها و آسیب های قانونی را می توان یکی از عوامل اصلی قاچاق قلمداد نمود؛ لذا رویارویی با این پدیده از زمان های پیشین در سیاست جنایی ایران دارای اهمیت وافر بوده است. (شعرا، ۱۳۹۸، ۷۷) و از آنجا که قوانین و مقررات موجود در راستای پیشگیری و مقابله با قاچاق، دیرینه و ناکارآمد احساس می شد، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، تا گامی مؤثر در جهت مرتفع ساختن خلاءها و آسیب های سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا و ارز باشد، لکن حجم گسترده قاچاق در کشور، از گذشته تا کنون، بیانگر این مهم است که حقیقتاً سیاست گذاران جنایی در این حوزه نتوانسته اند رویکرد مناسبی در جهت پیشگیری و مقابله با پدیده شوم قاچاق اتخاذ کنند. همچنین خلاءها و آسیب هایی در قانون مبارزه

با قاچاق کالا و ارز نمایانگر است که مانعی برای پیشگیری و مقابله با قاچاق محسوب می شوند. رویکرد بازدارندگی کیفرگرا، توسعه مصادیق قاچاق، عدم تناسب جرائم و مجازات ها، مغایرت با برخی اصول حاکم بر جرائم اقتصادی، تعارض میان قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و قانون امور گمرکی در برخی موارد و ...، از بارزترین جلوه های آسیب های موجود در راستای پیشگیری و مقابله با قاچاق محسوب می شوند. لذا در مقاله پیش رو با روش توصیفی تحلیلی و با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، به بررسی و خلاءها و آسیب های موجود در حوزه جرم انگاری و مجازات های قاچاق پرداخته خواهد شد.

۱- آسیب های موجود در جرم انگاری

قوانین غالب بر قاچاق کالا و ارز با پیشینه ای بیش از نه دهه، از قانون مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۰۷ گرفته تا قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹ و تا آخرین قانون لازم الاجرا یعنی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۳ با اصلاحات بعدی و نیز سایر مقررات مربوط، در سیاست جنایی تقنینی کشور مبنای پیشگیری و مقابله با قاچاق قرار گرفته است. قوانینی که هر یک دارای محاسن و معایبی در تعیین نوع کالاهای موضوع آن و مرجع رسیدگی کننده به جرائم مربوطه و نحوه اقدام در هر مورد می باشد. در این راستا قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۳ به عنوان قانون عام در رسیدگی به مصادیق قاچاق کالا و ارز، که محور آن مجموعه ای از کالاهاست که بر هر یک از آنها نظام حقوقی خاصی حاکم است، که بدون شک نمی توان همه آنها را از یک منظر پیشگیرانه و مقابله ای مورد توجه سیاست گذاری یکسان قرار داد؛ لذا توسعه مصادیق قاچاق، وجود احکام متعدد بر انواع کالا، ویژگی مرتکبان، صلاحیت مراجع رسیدگی کننده، میزان مجازات و ... در این قانون همواره با آسیب هایی مواجه است که به شرح آنها پرداخته خواهد شد.

۱-۱- توسعه مصادیق قاچاق

به موجب بند الف ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق کالا و ارز هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود.

همان طور که پیداست، قانونگذار بر آن بوده است که در ماده ۱ این قانون تعریفی از قاچاق کالا و ارز پدید آورد، لکن از آنجا که شماری از رفتارهای ناقض قانونی که در قوانین مختلف با نقض تشریفات گمرکی واقع می شود، جنبه مجرمانه نداشته و از نظر قانونگذار تخلف قلمداد می شود، قانونگذار ناگزیر پس از ذکر عبارت « هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد» تصریح داشته است که این رفتار باید « بر اساس این قانون یا سایر قوانین قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد». (بهره مند، ۱۳۹۶، ۱۴۷) لذا با توجه به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می شود، که با توجه به این که در تعریف قاچاق در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز از تعریف جرم استفاده شده است، ناچار با تشخیص مصادیق قاچاق کالا و ارز که در سایر قوانین جرم انگاری شده است، می توان نسبت به احراز قاچاق مبادرت ورزید. لذا اقتضا دارد که در زمان رسیدگی به جرائم قاچاق یا تخلف موضوع این قانون، صرفاً مصادیق ذکر شده در قوانین موضوعه ملاک عمل قرار گیرد و صرف وارد کردن یا خارج کردن کالا و ارز یا اقدام به آن با نقض تشریفات گمرکی به تنهایی برای قاچاق محسوب شدن رفتار کفایت نمی کند و باید الزاماً به قاچاق بودن آن رفتار در قوانین تصریح شده باشد. (ذاکری، ۱۳۹۴، ۴۱)

۱-۲- احکام خاص حاکم بر انواع کالا

به طور کلی قاچاق از حیث نوع کالا را می توان به کالای ممنوع و کالای غیر ممنوع تقسیم نمود و کالای غیر ممنوع نیز، به کالای مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای تقسیم می شود؛ که علاوه بر تعریف هر کدام از آنها در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، احکام متفاوتی از جهت تعیین مجازات و مرجع رسیدگی کننده بر آنها حاکم است. در خصوص کالای ممنوع تعریفی که از آن ارائه شده است حائز اهمیت است، زیرا تا قبل از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در مقررات صادرات و واردات و حتی در قانون امور گمرکی تعاریف دیگری از کالای ممنوع ارائه شده بود که با یک تفسیر موسع، قید شرع نیز در آن ذکر شده بود. به موجب بند ۱ ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، کالای ممنوع یعنی کالایی که صدور یا ورود آن به موجب قانون ممنوع است.

مطابق با نظریه مشورتی شماره ۷/۹۳/۶۹۶ مورخ ۱۳۹۳/۰۳/۲۶ اداره حقوقی قوه قضاییه، تعریف کالای ممنوع و مصادیق آن همان است که در فصل چهارم قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، به ویژه تبصره ۴ ماده ۲۲ آن اعلام شده است و در مواقعی که ورود یا خروج بعضی از محصولات کشاورزی

به طور مقطعی، با تصمیمات اداری مقامات ذیربط ممنوع اعلام می شود، موضوع از مصادیق کالای ممنوع نیست. لذا به نظر می رسد که مقصود قانونگذار از تعریف کالای ممنوع، مواردی را شامل می شود که به موجب متون قانونی ممنوع اعلام شده باشد. بنابراین چنانچه در برخی موارد به موجب برخی از بخشنامه های دولتی یا مصوبات دولتی مانند سازمان گمرک و یا وزارت صنعت، معدن و تجارت، پاره ای از کالاها بنابر مصالحی ممنوع اعلام شود، از شمول مقررات حاکم بر کالای ممنوع خارج هستند و تنها کالایی ممنوع است که به موجب قانون ممنوع اعلام شده باشد و این صرفاً به جهتی است که قانونگذار مجازات به مراتب شدیدتری برای آنها در نظر گرفته است.

۱-۳- گسترده‌گی قاچاق با شمول اسناد خلاف واقع

به موجب بند ز ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اسناد خلاف واقع اسنادی است که در آن خصوصیات کالای ذکر شده از حیث نوع، جنس، تعداد و وزن با کالای اظهار یا کشف شده تطبیق ننماید و یا جعلی باشد. بر اساس بند ح ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی اسناد خلاف واقع چنین تعریف شده است: «... اسنادی که در آن خصوصیات کالایی ذکر شده باشد که با جنس و خصوصیات کالای اظهار شده تطبیق ننماید یا جعلی باشد».

با توجه به تناقض بند ز ماده ۱ قانون مذکور با بند ح قانون اخیرالذکر، چنانچه تعریف مذکور در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مناط عمل قرار گیرد، عموم پرونده های مربوط به اختلاف تعرفه که خسارت مالی دولت را به دنبال داشته باشد و بر اساس ماده ۱۴۴ قانون امور گمرکی رسیدگی به آنها در صلاحیت کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی باشد، تحت عنوان قاچاق شناخته می شود و بسیاری از تجار یا وارد کنندگان را می توان تحت عنوان قاچاقچی تحت تعقیب قرار داد.

۱-۴- عدم بازگشت کالای اظهار شده به عنوان خروج موقت

به موجب بند الف ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز برنگرداندن کالای اظهار شده به عنوان خروج موقت یا کران بری به کشور در مهلت مقرر در صورت ممنوع یا مشروط بودن صادرات قطعی آن کالا قاچاق محسوب می گردد. مطابق با بند چ ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی، وسایل نقلیه و کالایی که صدور قطعی آن ممنوع یا مشروط است و به عنوان خروج موقت یا کران بری (کابوتاژ) اظهار شده باشد و ظرف مهلت معین به قلمرو گمرکی داخل نگردد، قاچاق قلمداد می گردد. لکن موارد قوه قهریه و فورس ماژور و مواردی که عدم ورود کالا عمدی نیست، از این حکم مستثنی می باشند. عدم اشاره به مستثنی بودن موارد قوه قهریه و غیر عمدی که در بند الف ماده مذکور مورد

توجه قرار نگرفته است، به نظر می رسد علت اصلی آن به جهت عدم امکان دسترسی به دلایل متقن جهت احراز قوه قهریه و عدم عمد باشد، زیرا کالا در خارج از قلمرو گمرکی است. لکن اگر صاحب کالا بتواند دلایل قوه قهریه یا عدم عمد را در برنگرداندن کالا به قلمرو گمرکی اثبات نماید (مثلاً با أخذ تأدیه از مقامات کشور خارجی که به تأیید کنسولگری ایران نیز برسد)، می تواند مدنظر مرجع رسیدگی کننده در اتخاذ تصمیم و صدور حکم مقتضی قرار گیرد. (نقدی و گلی، ۱۳۹۴، ۳۵)

۱-۵- اظهار کالا به گمرک با ارائه اسناد جعلی

به موجب بند پ ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اظهار کالا به گمرک با ارائه اسناد و یا مجوزهای جعلی قاچاق محسوب می شود. لازم به ذکر است از آنجا که در کالاهای عبوری خارجی، شرکت های حمل و نقل بین المللی، کانتینر پلمپ شده را تحویل گرفته و صرفاً بر اساس اسناد ابرازی از سوی صاحبان کالا و مؤسسات حمل، اقدام به اظهار کالای عبوری خارجی می نمایند و بدون این که هیچ گونه نقشی در تهیه اسناد و یا کالای عبوری خارجی داشته باشند، چنانچه در ارزیابی های گمرک مشخص شود اسناد جعلی و یا غیر واقعی است، به استناد بند مذکور شرکت های حمل و نقل بین المللی به عنوان مرتکب قاچاق قابل تعقیب بوده و این در حالی است که در قانون امور گمرکی امکان تحقق قاچاق کالای عبوری خارجی در مبادی ورودی با این فرض منتفی شناخته شده است.

۱-۶- اظهار کالا به گمرک با علامت تجاری ایرانی

به موجب بند ج ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اظهار کالای وارداتی با نام یا علامت تجاری ایرانی بدون أخذ مجوز قانونی از مراجع ذیربط با قصد متقلبانه قاچاق محسوب می شود. بند مذکور کالایی را که وارد کردن آن ممنوعیتی ندارد، لکن به این دلیل که برخلاف واقع از نام یا علامت تجاری ایرانی استفاده کرده است و به این نحو می تواند موجبات فریب خریداران و مصرف کنندگان را فراهم کند، قاچاق محسوب کرده است. به عبارت دیگر قانونگذار با این جرم انگاری به دنبال ایجاد سدی برای وارد کردن کالای بی کیفیت خارجی، به نام کالاهای ایرانی بوده است. لکن از آنجا که نام و یا علامت تجاری ایرانی بسیار گسترده بوده، و چه بسا مأموران گمرک در هنگام بررسی اظهارنامه ملتفت آن نشوند، به ویژه در خصوص علامت های تجاری ایرانی. (بهره مند، ۱۳۹۶، ۱۵۱) بنابراین لازم است که تمهیداتی اندیشیده شود تا تمام مأموران گمرک، با نام یا علائم تجاری ایرانی آشنایی پیدا کنند و حتی الامکان اطلاعاتی به صورت بانکی در اختیارشان قرار بگیرد.

نکته دیگر آن که احراز قصد متقلبانه که در بند مذکور بیان شده است، مشخص نیست که تعیین آن با چه مرجعی است، لکن قدر متیقن در زمان رسیدگی به پرونده های مذکور، مراجع رسیدگی کننده صلاحیت تشخیص احراز قصد متقلبانه را خواهند داشت و لازم به ذکر است که تا زمانی که هر یک از شرایط سه گانه بند مذکور محقق نشود، موضوع از شمول قاچاق خارج خواهد بود. (نقدی و گلی، ۱۳۹۴، ۴۳)

۱-۷- ابهام در عنصر روانی

یکی از مهم ترین موضوعات مرتبط با قاچاق کالا و ارز که همواره نامعلوم بوده است، چگونگی رکن روانی قاچاق کالا و ارز می باشد. سیر تقنینی قاچاق مبین آن است که قانونگذار در تلاقی با این مهم، همواره حکم به سکوت برگزیده است که همین امر موجب ایجاد رویه های مغایر شده است؛ لذا در قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۰۷ علاوه بر این که تعریفی از قاچاق ارائه نشده بود، به تشریح وضعیت رکن معنوی نیز اشاره ای نشده بود، و با توجه به اصلاحات متعددی که سال ها در قانون مذکور خلق گردید، قانونگذار همچنان وجوب اشاره به تبیین رکن معنوی قاچاق را الزامی نپنداشت. در قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱ نیز، در ماده ۲۹، قانونگذار به تبیین مصادیق قاچاق پرداخته بود و همچنان اقتضاء تبیین رکن معنوی قاچاق ضروری احساس نشده بود؛ و همچنین قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۷۴.

با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، علیرغم این که قانونگذار در بند الف ماده ۱ به تعریف قاچاق پرداخته است، لکن همچنان تصریح به وضعیت رکن روانی نشده است و قانونگذار بر خلاف تعاریف عناوین و مصادیق مجرمانه در این قانون، در خصوص رکن روانی قاچاق کالا و ارز سکوت اختیار کرده است. این در حالی است که در خصوص عنوان حمل کالای قاچاق در ماده ۶۴ قانون مزبور، علم و اطلاع مرتکب از قاچاق بودن محموله را شرط تحقق جرم دانسته بود. این ماده مقرر می داشت: « هر شخصی که با علم و اطلاع، مرتکب جرم حمل کالا یا ارز قاچاق شود و نتواند ارسال کننده و یا صاحب اصلی آن را تعیین نماید، علاوه بر ضبط کالا یا ارز، به مجازات های مقرر در مورد مالک کالا و ارز نیز محکوم می شود». جالب تر آن که این ماده به موجب ماده ۱۱ قانون اصلاح موادی از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۴/۷/۲۲ مجلس شورای اسلامی نسخ گردید و هیچ ماده ای جایگزین آن نشد و رکن روانی عنوان حمل کالای قاچاق در تاریکی بیشتری فرو رفت. بنابراین تا کنون در قوانین مرتبط با قاچاق کالا و ارز در نظام حقوقی ما به رکن روانی قاچاق کالا به معنای اخص، وارد و خارج کردن کالا، اشاره ای نشده است.

در عین حال قانونگذار در مورد حمل کالای قاچاق و بعضی از جرایم مرتبط با قاچاق کالا مانند بند ب و چ ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ تصریح به رکن روانی را لازم دانسته است. لذا می توان نتیجه گرفت که قانونگذار از تصویب اولین قانون در این حوزه تا کنون، خواهان تعریف رکن روانی در جرایم قاچاق کالا و ارز نبوده و این اقدام وی ارادی و دال بر دیدگاه سخت گیرانه و تمایل وی به مادی صرف شناختن این جرائم بوده است و از سوی دیگر رویه قضایی ادوار مختلف نیز، از دیدگاه واحدی پیروی نکرده است و جهت گیری های متفاوتی را در این باره اعمال کرده است. (ابراهیمی و دانش، ۱۳۹۸، ۲۹۲)

۲- آسیب های موجود در حوزه مجازات ها

قاچاق کالا پدیده ای است که از مبدأ تشکیل نظام های اقتصادی و رغبت دولت ها به تنظیم، کنترل و نظارت بر اقتصاد مطرح شد و با افزونی مداخله دولت ها در این امر، رشد پیدا کرد و تقریباً از اوایل قرن بیستم در نظام های حقوقی متعدد، مورد توجه سیاست گذاران جنایی قرار گرفت. به تدریج دولت ها علیه این پدیده جبهه گرفته و به طریقه های گوناگون در صدد رویارویی با آن برآمده اند. به طور کلی در پیشگیری و مقابله با قاچاق دو رویکرد حاکم است؛ رویکرد اول که در کشورهای توسعه یافته حاکم است، قاچاق را تحت عنوان یک پدیده اقتصادی شناخته و با ارائه راهکارهای اقتصادی و اجتماعی به پیشگیری و مقابله با آن پرداخته و رویکرد دوم که در کشورهای فاقد نظام اقتصادی منسجم و کمتر توسعه یافته حاکم است، با یک رویکرد امنیتی و حفاظتی، تمرکز خود را بر کنترل و حفاظت از مرزها و تقویت سیستم های گمرکی و وضع قوانین متعدد گذاشته است. در این کشورها نسبت به قاچاق کالا و ارز یک دیدگاه امنیتی وجود دارد و با وضع قوانین کیفری سخت گیرانه، به پیشگیری و مقابله با قاچاق کالا و ارز می پردازند. با توجه به قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ آشکار است که نظام حقوقی کشور ما، از رویکرد دوم در مبارزه با قاچاق کالا و ارز استفاده کرده است و در واقع در کارزار با این پدیده، یک رویکرد واکنش محور عرضه کرده است. این رویکرد، با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ بسیاری از رفتارهای پیوسته با این پدیده اقتصادی را جرم انگاری کرده و به گونه های متفاوت کیفر، اعم از ضبط کالا، ضبط خودرو حامل، جزای نقدی، حبس، شلاق، اعدام و مجازات های تکمیلی، متوسل شده است که به نظر می رسد این کیفرگرایی قانونگذار، مبتنی بر قبح ساختگی و قراردادی در خصوص جرم قاچاق کالا و ارز می باشد. لذا به نظر می رسد که این جرم انگاری بسیط و کیفرگرایی قانونگذار موجب شده است تا این پدیده، نه به عنوان یک رفتار اقتصادی، بلکه به عنوان جرم در فرآیندهای عدالت کیفری ظاهر شود و این سیاست که مبتنی بر پیش فرض

بزهکار دشمن ارائه شده است، ممکن است در عمل به ضد خود تبدیل شود و در نتیجه دولت موفق به کنترل قاچاق کالا و ارز نشود. (ابراهیمی و دانش، ۱۳۹۸، ۲۸۲)

۲-۱- قاچاق کالاهای مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای

ماده ۱۸ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در مقام تبیین مجازات قاچاق کالاهای مجاز، مجاز مشروط، یارانه ای و قاچاق ارز می باشد، که علاوه بر ضبط کالا، مجازات جزای نقدی متناسب با نوع کالا در نظر گرفته شده است. بر این اساس مجازات قاچاق کالای مجاز که تنها سبب نقض تشریفات گمرکی می شود، جزای نقدی یک تا دو برابر ارزش کالا است؛ مجازات کالای مجاز مشروط که علاوه بر نقض تشریفات گمرکی، مجوزهای لازم اخذ نشده است، جزای نقدی معادل یک تا سه برابر ارزش کالا است؛ و مجازات کالای یارانه ای که اصولاً با نیازهای عموم مردم ارتباط پیدا می کند، جزای نقدی دو تا چهار برابر ارزش کالا مقرر شده است. در خصوص قاچاق ارز نیز علاوه بر ضبط ارز قاچاق، چنانچه قاچاق به نحو وارد کردن باشد، جریمه نقدی یک تا دو برابر بهای ریالی آن و چنانچه قاچاق به نحو خارج کردن باشد، با توجه به آسیب بیشتر آن بر پیکر نظام اقتصادی، جزای نقدی دو تا چهار برابر اخذ خواهد شد. لازم به توضیح است که با توجه به تمایز قاچاق از حمل و نگهداری کالای قاچاق، به موجب تبصره ۱ ماده ۱۸، بر خلاف اصول حاکم بر جرائم اقتصادی، حمل و نگهداری کالای قاچاق، دارای مجازات قاچاق می باشد. از طرف دیگر نیز در تبصره مذکور عرضه و فروش کالای قاچاق جرم انگاری شده است، غافل از این که عرضه و فروش کالای قاچاق، مستلزم نگهداری آن نیز می شود و به عبارت دیگر مشمول مجازات های مقرر در ماده ۱۸ خواهد شد و نیازی به جرم انگاری ثانوی نداشته است. نکته حائز اهمیت دیگر آن که در تبصره ۴ ماده ۱۸، خرید، فروش، حمل یا نگهداری کالاهای موضوع قاچاق به صورت تجاری قاچاق تلقی نشده، بلکه صرفاً تخلفی است که حداقل جریمه مقرر برای قاچاق را به همراه دارد. به عبارتی رفتارهای یاد شده که در حالت عادی جرم است، چنانچه به صورت تجاری ارتکاب یابد، نه تنها مجازات مشددی به دنبال نخواهد داشت، بلکه عنوان مجرمانه نیز نداشته و صرفاً تخلف محسوب می شود و در آخر از آنجایی که در این ماده قانونگذار برای جرم قاچاق مجازات تعیین کرده است، لازم است که عبارت « عمدی بودن » رفتار اضافه شود؛ یعنی مرتکب باید آگاهی داشته باشد و بداند که رفتار وی مشمول عنوان قاچاق می باشد. به عبارت دیگر نمی توان فردی را بر اساس رفتاری که نسبت به آن علم و آگاهی ندارد، مجازات کرد. لذا عدم اشاره این ماده به وجود قصد مجرمانه، دارای اشکال می باشد. (توکل پور، ۱۳۹۳، ۱۱)

۲-۲- قاجاق کالای ممنوع

ماده ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ناظر بر تعیین مجازات قاچاق کالای ممنوع و نیز نگهداری، حمل و فروش می باشد. بر این اساس مجازات قاچاق کالای ممنوع در مواردی که ارزش کالا تا ده میلیون ریال باشد جزای نقدی معادل دو تا سه برابر، و چنانچه ارزش کالا از ده میلیون ریال تا یکصد میلیون ریال باشد جزای نقدی معادل سه تا پنج برابر، و در صورتی که ارزش کالا از یکصد میلیون تا یک میلیارد ریال باشد حبس بیش از شش ماه تا دو سال و جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالا و در صورتی که ارزش قاچاق کالای ممنوع بیش از یک میلیارد ریال باشد دو سال تا پنج سال حبس و جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالا خواهد بود.

همان طور که مشخص است قانونگذار با توجه به ارزش کالای قاچاق در چهار حالت، جزای نقدی متناسب با ارزش کالای قاچاق تعیین کرده است. لکن ایرادی که بر این اقدام وارد است آن است که دلیل این که نسبت جزای نقدی در مواردی که ارزش کالای قاچاق بیشتر است افزایش پیدا می کند مشخص نیست؛ چرا که در قواعد حقوق کیفری هنگامی که از مجازات جزای نقدی نسبی استفاده می شود یک نسبت برای تمامی مصادیق در نظر گرفته می شود. به عبارتی در این موارد با افزایش ارزش موضوع جرم، به همان نسبت میزان جزای نقدی افزایش پیدا کرده و دلیلی برای افزایش نسبت تعیین مجازات توجیهی ندارد. به عبارتی با توجه به این که با افزایش ارزش کالا میزان جزای نقدی نسبی افزایش می یابد، نیازی به افزودن به میزان نسبت در این موارد وجود ندارد. همچنین با عنایت به بند ب و پ ماده ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مرتکبان قاچاق کالای ممنوعه، هر چند به طور جزئی مرتکب قاچاق کالای کم ارزش شده باشند، به مجازات حداقل شش ماه حبس محکوم خواهند شد که این امر برخلاف اصل تناسب میان جرائم و مجازات ها می باشد و مجازاتی سنگین و نامتناسب تعیین شده است. همچنین در مواردی که برخی قوانین به صورت موقت ورود و صدور کالایی را ممنوع کرده، با توجه به نا آگاهی مردم از این قوانین و عدم رفع مسئولیت کیفری آنان در دادگاه ها، اعمال این قبیل مجازات ها با ایراد بیشتری مواجه خواهد بود. (توکل پور، ۱۳۹۳، ۱۳)

۲-۳- کالای قاچاق مخلوط با دیگری

ماده ۱۹ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مقرر داشته است که در صورتی که کالای قاچاق موضوع ماده ۱۸ این قانون با کالای دیگر مخلوط شود و امکان تفکیک وجود نداشته باشد تمام کالا ضبط و پس از کسر جریمه های ماده مذکور و سایر هزینه های قانونی به نسبت کالای غیر قاچاق از حاصل

فروش به مالک مسترد می‌شود. به موجب ماده ۴۶ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی (که به موجب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ نسخ شده است)، چنانچه امکان تفکیک کالای قاچاق از غیر آن میسر نبود، کل کالا به نفع دولت ضبط می‌شد و جریمه به نسبت کالای قاچاق محاسبه می‌گردید. در ماده مذکور به جهت رفع ایرادات شورای نگهبان از حیث مغایرت با شرع مقدس اسلام، مقرر شده است که چنانچه جریمه متعلقه و سایر هزینه‌های قانونی از محل حاصل فروش برداشت شود و کماکان مبلغی بماند، به نسبت کالای غیر قاچاق به مالک آن مسترد شود. بدیهی است اصولاً این ماده در مواردی موضوعیت پیدا می‌کند که درصد کالای غیر قاچاق مخلوط شده بسیار بیشتر از کالای قاچاق باشد. (نقدی، گلی، ۱۳۹۴، ۷۸)

ماده ۱۹ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در خصوص مخلوط کردن کالای قاچاق موضوع ماده ۱۸ یعنی کالای غیر ممنوع با کالایی که قاچاق نمی‌باشد و امکان تفکیک آن وجود ندارد، صریحاً تکلیف را مقرر کرده است، بدین شرح که اگر کالای قاچاق موضوع ماده ۱۸ با کالایی دیگر مخلوط شود (کالای غیر قاچاق) و امکان تفکیک آن وجود نداشته باشد، تمام کالا ضبط می‌گردد و پس از کسر جریمه‌های موضوع ماده مذکور و نیز سایر هزینه‌های قانونی به نسبت کالای غیر قاچاق از حاصل فروش، به مالک مسترد می‌شود، لذا از آنجا که در ماده ۱۹ این قانون صراحتاً به مخلوط شدن کالای غیر ممنوع یعنی کالای مجاز، مجاز مشروط و یارانه‌ای با کالای غیر قاچاق اشاره شده است، در مواردی که کالای غیر ممنوع با کالای ممنوع مخلوط شود، قانون ساکت است و در این خصوص مقرر ای وجود ندارد و به نظر می‌رسد که باید در این موارد با تفسیر به نفع متهم، کالای ممنوع را کالای مجاز مشروط تلقی کرد.

۲-۴- ضبط وسایل نقلیه مورد استفاده در حمل قاچاق

ضبط و توقیف دو مفهومی است که در کالای ممنوع و غیر ممنوع مورد توجه قرار می‌گیرد. در جرائم قاچاق شماری از وسایل نقلیه با توجه به ارزش کالایی که موضوع حمل بوده است بر اساس مقررات باید ضبط گردد و برخی دیگر از این مقرر مستثنی شده، لکن قانونگذار مقرر کرده است که وسیله نقلیه به جهت تضمین وصول جزای نقدی صرفاً در توقیف بماند. به طور کلی در قاچاق کالای ممنوع تنها با ضبط وسیله نقلیه مواجه هستیم که باید ارزش کالای قاچاق بیش از ده میلیون ریال باشد، و وسیله نقلیه نیز متعلق به شخص مرتکب باشد و در مواردی که وسیله نقلیه متعلق به شخص مرتکب نباشد، یا باید صاحب خودرو آگاه باشد و یا با علم به این که مرتکب برای حمل کالای قاچاق از آن استفاده می‌کند، وسیله نقلیه را در تصرف مرتکب قاچاق قرار دهد. لازم

به ذکر است که در صورتی که خودروی حامل کالای قاچاق ممنوع مشمول ضبط نگردد، توقیف آن نیز مطرح نخواهد بود. همچنین در قاچاق کالای غیر ممنوع در صورتی که ارزش کالا به میزان مقرر در ماده ۲۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز باشد، وسیله نقلیه ضبط می‌گردد. (نصرباغ مهیاری، ۱۴۰۰، ۵۷) لذا در مواردی که ارزش کالا در وسایل نقلیه سبک تا یکصد میلیون ریال باشد، و وسایل نقلیه نیمه سنگین زمینی تا سیصد میلیون ریال، وسایل نقلیه نیمه سنگین هوایی و دریایی تا نهمصد میلیون ریال، وسایل نقلیه سنگین زمینی تا یک میلیارد ریال باشد، و وسایل نقلیه سنگین هوایی و دریایی تا سه میلیارد ریال باشد، وسیله نقلیه ضبط می‌گردد و چنانچه وسیله نقلیه متعلق به غیر مرتکب باشد، مطابق با تبصره ۴ ماده ۲۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تحت شرایطی ضبط می‌گردد. همچنین در قاچاق کالاهای مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای، چنانچه خودرو مشمول ضبط نباشد، مرجع رسیدگی کننده مکلف است که خودرو را توقیف نماید، تا زمانی که رأی قطعی صادر شود و از محل فروش آن، جریمه وصول گردد.

لازم به توضیح است که از آنجا که فزون ترین شکل قاچاق به روش های مبهم و از گذرگاه ها و مرزهای غیر رسمی داخل کشور انجام می شود، لذا اقتضا دارد قوانین و مقررات موضوعه بیشترین توجه و سخت ترین مجازات ها را در برابر عاملین اصلی، وارد کنندگان و مرتکبین قاچاق و نیز افرادی که بدین نحو صاحب منافع و عواید بسیار می شوند داشته باشند؛ لکن متأسفانه در این قانون نه تنها عاملین اصلی از مجازات بیشتری برخوردار نشده اند، بلکه با توجه به برخی مواد آن از جمله ماده ۲۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مشاهده می‌گردد دشوارترین مجازات ها برای رانندگان و مالکین وسایل نقلیه وضع شده است؛ صرف نظر از این که معیاری برای تشخیص و تفکیک وسایل نقلیه سبک و سنگین ارائه نشده است، وفق مفاد این ماده چنانچه یک کشتی یا هواپیمای غول پیکر صرفاً حامل کالای قاچاق با ارزش سیصد میلیون تومان (یعنی یک خودروی سواری لوکس) باشد، کشتی یا هواپیما به ضبط دولت در خواهد آمد و یا اگر یک خودرو سبک حامل کالای قاچاق با ارزش ده میلیون تومان (یعنی ده عدد گوشی موبایل) باشد خودرو مورد نظر به نفع دولت ضبط خواهد شد. با این وصف اجرای چنین قوانینی نه تنها موجب برخورد با مرتکبین اصلی قاچاق نشده، بلکه صرفاً خریداران و مصرف کنندگان و حاملین را دچار مشکل می‌کند. (نقدی و گلی، ۱۳۹۴، ۵۶)

۲-۵- قاچاق سازمان یافته

به موجب بند س ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق سازمان یافته جرمی است که با برنامه‌ریزی و هدایت گروهی و تقسیم کار توسط یک گروه نسبتاً منسجم متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای ارتکاب جرم قاچاق، تشکیل یا پس از تشکیل، هدف آن برای ارتکاب جرم قاچاق منحرف شده است صورت می‌گیرد. فصل پنجم قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به دسته بندی قاچاق با توجه به شیوه ارتکاب و مرتکب آن اختصاص پیدا کرده است. بر اساس بند س ماده مذکور، قانونگذار به معرفی نوعی از قاچاق یعنی قاچاق سازمان یافته پرداخته است. (ذبحی، ۱۳۹۸) جرم سازمان یافته نیز در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تعریف شده است. همان طور که ملاحظه می‌شود تعریف قاچاق سازمان یافته با تعریفی که در قانون مجازات اسلامی ذکر شده است، دارای مطابقت زیادی می‌باشد.

لازم به ذکر است که برخی از حقوقدانان قاچاق را به دو نوع قاچاق عادی و سازمان یافته تقسیم کرده‌اند و قاچاق عادی را همان قاچاق کالای مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای معرفی کرده و قاچاق سازمان یافته را مضمول قاچاق موضوع بند س و ش ماده ۱ قانون مذکور می‌دانند و این در حالی است که چنین تقسیم بندی نمی‌تواند صحیح باشد، زیرا با توجه به اوصاف جرم قاچاق سازمان یافته، موضوع این جرم نیز می‌تواند کالای ممنوع، مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای باشد و با توجه به موضوع جرم قاچاق سازمان یافته، حسب مورد میزان مجازات آن نیز متفاوت خواهد بود. لذا مطابق با ماده ۲۸ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در صورتی که قاچاق کالاهای ممنوع به نحو سازمان یافته ارتکاب یابد، مرتکب علاوه بر جزای نقدی موضوع ماده ۲۲، چنانچه کالای موضوع بند الف آن ماده باشد، به علاوه به نود و یک روز تا شش ماه حبس و در صورتی که کالای موضوع بند ب آن ماده باشد، به بیش از شش ماه تا دو سال حبس نیز محکوم خواهد شد و در خصوص بند های پ و ت ماده ۲۲، مرتکب به حداکثر مجازات حبس مندرج در بند های مذکور محکوم خواهد شد. لکن در خصوص افرادی که نقش سازماندهی، هدایت و یا سردستگی گروه سازمان یافته را برعهده داشته‌اند، حسب مورد به حداکثر مجازات های مقرر در بند های الف و ب ماده ۲۸ محکوم خواهند شد و در خصوص بند پ چون مجازات حبس، حداکثر ندارد، مجازات وی با سایر مجرمین برابر خواهد بود. (یوسف وند، ۱۳۹۶، ۱۵۵)

در خصوص ارتکاب جرم قاچاق سازمان یافته در مواردی که موضوع آن کالاهای مجاز، مجاز مشروط، یارانه ای و یا ارز باشد، قانونگذار علاوه بر مجازات های موضوع ماده ۱۸ قانون مبارزه با

قاچاق کالا و ارز، بسته به ارزش کالا یا ارزش موضوع جرم، مجازات های حبس متفاوتی را پیش بینی کرده است. به عبارتی بر خلاف جرم قاچاق ساده که ارزش کالا یا ارزش تأثیری در تعیین مجازات ندارد، در قاچاق سازمان یافته همانند قاچاق کالای ممنوع ارزش کالا یا ارز و نوع آن در تعیین مجازات مؤثر است. لذا چنانچه ارزش کالای مجاز یا مجاز مشروط تا یکصد میلیون ریال باشد مجازات مرتکب نود و یک روز تا شش ماه حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد، مجازات وی بیش از شش ماه تا دو سال حبس خواهد بود. در خصوص کالای یارانه ای یا ارز نیز، چنانچه ارزش آنها تا یکصد میلیون ریال باشد مجازات مرتکب دو تا پنج سال حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد، مجازات او حداکثر مجازات مذکور در این بند خواهد بود. و در خصوص افرادی که نقش سازماندهی را برعهده داشته باشند، همان حکمی که برای قاچاق سازمان یافته کالای ممنوع مقرر است، حاکم خواهد بود. (بهره مند، ۱۳۹۶، ۱۶۸)

بنابراین با توجه به مقررات مربوطه در خصوص قاچاق سازمان یافته، به رسمیت شناختن جرم سازمان یافته، تعیین نظام کیفردهی مطابق با موضوع و حجم قاچاق، پیش بینی وظایفی و اختیاراتی برای سازمان های کاشف در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، از مشخصه های این قانون می باشد. (پور ابراهیم، ۱۳۹۱، ۲۶۰)

۲-۶- قاچاق حرفه ای

به موجب بند ش ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاقچی حرفه ای شخصی است که بیش از سه بار مرتکب قاچاق شود و ارزش کالا یا ارز قاچاق در هر مرتبه بیش از ده میلیون ریال باشد.

بند مذکور در اجرای طرح اصلاح موادی از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که در تاریخ ۱۳۹۴/۰۵/۰۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در تاریخ ۱۳۹۴/۰۷/۲۲ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت، اصلاح شده است. در متن سابق، قاچاقچی حرفه ای چنین تعریف شده بود: قاچاقچی حرفه ای شخصی است که بیش از سه بار مرتکب تکرار و یا تعدد جرم قاچاق شود؛ که در متن سابق چون از واژه «مجرم» استفاده شده بود، در تلقی «قاچاق حرفه ای» ایجاد شبهه کرده بود. چرا که در ماده ۴۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مقرر شده است که برخی از پرونده های قاچاق تحت عنوان «جرم قاچاق» و برخی «تخلف» تشکیل می شوند که از جهت صلاحیت محاکم به رسیدگی پرونده ها متفاوت می باشد. لذا با حذف واژه جرم در این بند و اطلاق قاچاق، این شائبه که این بند ناظر بر مواردی است که در صلاحیت مراجع قضایی می باشد، مرتفع گردید لکن به جهت عدم تسری قاچاقچی حرفه ای به پرونده های متشکله با ارزش ده میلیون ریال و

کمتر از آن، در انتهای عبارت «... در هر مرتبه بیش از ده میلیون ریال باشد» اضافه شده است. (نقدی و گلی، ۱۳۹۴، ۳۱)

با توجه به بند مذکور که ناظر بر تعریف قاچاقچی حرفه ای می باشد، چنانچه شخصی بیش از سه بار مرتکب قاچاق شود و ارزش کالا یا ارز قاچاق در هر مرتبه بیش از ده میلیون ریال باشد، قاچاقچی حرفه ای محسوب می شود. در این صورت مرتکب علاوه بر ضبط کالا و یا ارز قاچاق، به حداکثر جزای نقدی و تا هفتاد و چهار ضربه شلاق تعزیری محکوم خواهد شد، و در خصوص قاچاق کالای مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای و ارز، چنانچه ارزش کالا و ارز تا یک میلیارد ریال باشد، به نود و یک روز تا شش ماه حبس و چنانچه ارزش آنها بیش از یک میلیارد ریال باشد، به بیش از شش ماه تا دو سال حبس محکوم می شود. لکن در خصوص قاچاق کالاهای ممنوع علاوه بر مجازات های مندرج در ماده ۲۲ این قانون، حسب مورد به نصف حداکثر حبس مقرر در این ماده محکوم خواهد شد. لازم به ذکر است که منظور مقنن از عبارت «این ماده» در تبصره ماده ۳۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، حبس مقرر در همین ماده است نه ماده ۲۲، زیرا مجازات های حبسی که در ماده ۲۲ مقرر شده است، صرفاً در مواردی که پیش-بینی شده است قابل اعمال هستند. لذا علاوه بر آن مجازات ها، باید مجازات حبس دیگری اضافه شود که در ماده ای دیگر یعنی ماده ۳۲ قانون مذکور ذکر شده است و بهتر است که در اصلاح این تبصره، دقیقاً مشخص شود که منظور همان مجازات حبسی است که در بند ب ماده ۳۲ ذکر شده است. (بهره مند، ۱۳۹۶، ۱۷۰)

۲-۷- قاچاق با مجازات محارب یا افساد فی الأرض

به موجب ماده ۳۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در صورتی که احراز شود مرتکب جرائم قاچاق کالا و ارز با علم و عمد، عواید و سود حاصل از این جرائم را به نحو مستقیم یا غیر مستقیم برای تأمین مالی تروریسم و اقدام علیه امنیت ملی و تقویت گروه های معاند با نظام اختصاص داده یا هزینه نموده است، علاوه بر مجازات های مقرر در این قانون حسب مورد به مجازات محارب یا مفسد فی الأرض محکوم می گردد.

از نظر شرعی برای تحقق جرم محاربه، فرد باید در عملیات کشیدن سلاح به قصد اخافه مردم شرکت داشته باشد و نمی توان صرف حمایت مالی از گروه های محارب را محاربه محسوب کرد. در واقع، رفتار این شخص، معاونت در محاربه محسوب شده و مجازات آن با فرد محارب متفاوت است. بنابراین از آنجا که ماده مزبور چنین شخصی را محارب محسوب کرده، این ماده خلاف موازین

شرعی است. همچنین محاربه، افساد فی الأرض و بغی عناوین مختلفی در فقه است و هر یک مجازات خاصی دارد. در این ماده به مجازات باغی اشاره نشده است، در حالی که ممکن است یکی از گروه های معاند نظام که در این ماده مورد اشاره قرار گرفته، باغی محسوب شود. هر چند اگر فردی به گروه های محارب یا مفسد فی الأرض کمک مالی کرده و نقش مؤثری در اهداف آنان داشته باشد، در حکم محارب یا مفسد فی الأرض است، ولی در حالتی که فرد عواید حاصل از قاچاق کالا و ارز را برای تأمین هزینه های مالی گروه باغی صرف کند، نمی توان او را به مجازات محارب یا مفسد فی الأرض محکوم کرد و صرفاً می توان وی را به مجازات باغی محکوم کرد که دارای مجازات خاصی است. مثلاً اگر افراد باغی از سلاح استفاده نکرده باشند، مجازات آنها اعدام یا یکی از مجازات های چهارگانه محاربه و افساد فی الأرض نیست. از این رو اطلاق مجازات محارب یا مفسد فی الأرض مورد اشاره در این ماده که مجازات باغی را نیز شامل می شود، خلاف موازین شرعی است. (کریمی و صلاحی، ۱۳۹۵، ۴۳-۳۹)

نتیجه گیری

یکی از مهم ترین جرایمی که امنیت کشور را آشکارا، مستقیم و طولانی مدت خدشه دار کرده است، قاچاق می باشد. طی سالیان گذشته پدیده قاچاق به صورت یک مسأله جدی و تهدید کننده در اقتصاد کشور درآمده و در حال حاضر نیز از جمله موانع اصلی رسیدن به اهداف برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور می باشد. به همین جهت پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز، با توجه به آثار مخربی که در سطح اقتصاد ملی و سایر حوزه های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از خود به جای می گذارد، امروزه به عنوان یکی دغدغه های اصلی کشور مطرح است، و مبارزه با آن از اولویت های قوای سه گانه می باشد. واقعیت این است که هر چند قاچاق متأثر از عوامل گوناگونی همچون عوامل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... می باشد، لکن وجود ضعف های قانونی و آسیب های موجود در رویکرد سیاست جنایی در پیشگیری و مقابله با قاچاق کالا و ارز نیز، یکی از مهم ترین عوامل ارتکاب این بزه می باشد. حجم گسترده قاچاق در کشور، از گذشته تا کنون، بیانگر این مهم است که حقیقتاً سیاست گذاران جنایی در این حوزه نتوانسته اند رویکرد مناسبی در جهت پیشگیری و مقابله با این پدیده شوم اتخاذ کنند؛ لذا به منظور رفع این نقصان، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز با همکاری قوای مجریه و مقننه تصویب و اصلاحات گسترده ای را در این حوزه ایجاد کرد. چنانچه منصفانه به این قانون نگاه کنیم، نکات قوت و نوآوری های چشمگیری از جمله: ۱- ارائه تعریف مشخص از قاچاق و ذکر مصادیق آن؛ ۲- تشکیل ستاد عالی متشکل از عالی ترین مقامات مرتبط با قاچاق؛ ۳- ورود ادبیات پیشگیری و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه؛ ۴- پیش بینی جرائم قاچاق سازمان یافته و حرفه ای؛ ۵- طبقه بندی مجازات ها بر اساس نوع کالا؛ ۶- احصاء و دسته بندی جرائم مرتبط با قاچاق؛ را در برداشته است. علیرغم نوآوری های مذکور، ایراداتی نیز بر قانون مزبور وارد است؛ ایراداتی از جمله: ۱- وجود رویکرد بازدارندگی کیفرگرا با توجه به عدم صرفه جویی در جرم انگاری، کیفرگرایی مفرط، ممنوعیت اعمال نهادهای ارفاقی؛ ۲- توسعه مصادیق قاچاق؛ ۳- عدم تناسب جرائم و مجازات ها؛ ۴- عدم انطباق با برخی از کنوانسیون ها و سازمان های بین المللی؛ ۵- مغایرت با برخی اصول کلی حاکم بر جرائم اقتصادی؛ ۶- تعارض میان قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و قانون امور گمرکی در برخی موارد. لذا شایسته است که با بررسی مجدد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ایرادات و نقایص مزبور مورد بازبینی قرار گیرد و اقدام مقتضی به عمل آید.

منابع

- ۱- ابراهیمی، شهرام، دانش، مصطفی، (۱۳۹۸)، تحلیل شکلی و ماهوی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مجله مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، دوره چهل و نهم، شماره ۲.
- ۲- احمدی، سمیه، (۱۳۹۴)، پیشگیری از قاچاق کالا و ارز با تأکید بر نوآوری های قانونگذار، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر نریمان فاخری، قدس، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قدس.
- ۳- بهره مند، حمید، (۱۳۹۶)، آسیب شناسی قوانین مربوط به جرائم اقتصادی در نظام حقوقی ایران، تهران، انتشارات مرکز مطبوعات و نشر قوه قضاییه.
- ۴- پور ابراهیم، احمد، (۱۳۹۱)، رویکردی به پدیده قاچاق کالا و ارز در پرتو نظام تقنینی و سیاست جنایی، مجله تخصصی حقوق اقتصادی، سال دوم، شماره ۳.
- ۵- توکل پور، محمد هادی، (۱۳۹۳)، نظرات استدلالی شورای نگهبان در مورد لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تهران، گروه تدوین نظرات و آراء شورای نگهبان.
- ۶- دانشمند، فاطمه، (۱۳۹۴)، آسیب شناسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر علی مزیدی شرف آبادی، تفت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.
- ۷- ذاکری، احمد، (۱۳۹۴)، نقد و آسیب شناسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر عادل ساریخانی، قم، دانشگاه قم.
- ۸- ذبحی، حسین، (۱۳۹۸)، مجموعه محشای قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، چاپ دوم، تهران، نشر نگاه بینه.
- ۹- شعرا، سپیده، (۱۳۹۸)، پیشگیری وضعی از قاچاق کالا و ارز به وسیله تدابیر فنی در قوانین جزایی ایران، مجله بین المللی پژوهش ملل، شماره ۴۲.
- ۱۰- صالحی، رضا، (۱۴۰۰)، تحلیل جرائم قاچاق کالا و ارز، تهران، نشر مهر کلام.
- ۱۱- کریمی، قاسم، صلاحی، جاوید، (۱۳۹۵)، پیشگیری از جرائم قاچاق کالا و ارز بر مبنای قوانین موضوعه، مجله فصلنامه مطالعات حقوق، شماره ۲.

۱۲- نصرباغ مهیاری، امین، (۱۴۰۰)، آسیب شناسی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا و ارز با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر راضیه قاسمی، تیران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تیران.

۱۳- نقدی، ابراهیم، گلی، رضا، (۱۳۹۴)، محشای قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تهران، نشر مسیر دانشگاه.

۱۴- ولیدی، محمدصالح، (۱۳۸۶)، نگاهی به خلاء قانونی و کاستی های کاربردی قوانین، مجله تحقیقات حقوقی آزاد، شماره ۱،

۱۵- یوسف وند، محمد، (۱۳۹۶)، پیشگیری اجتماعی از قاچاق کالا و ارز با رویکرد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مجله مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، دوره سوم، شماره ۱ و ۲.

Pathology of Iran's criminal policy towards smuggling of goods and currency Emphasizing the Law on Combating Commodity and Currency Smuggling adopted in 2013

D.r Razieh Ghasemi¹ / Amin Nasr²

Abstract

One of the most important crimes that have obviously, directly and for a long time damaged the security of the country is the phenomenon of smuggling goods and currency, which has also had a negative impact on various social, economic, political and cultural spheres of the country. At present, smuggling of goods and currency has become a serious and threatening problem in the country's economy, so that combating it is one of the priorities of the three powers. With the approval of the Law on Combating Commodity and Currency Smuggling adopted in 1392, new horizons were opened to prevent and deal with the harmful phenomenon of smuggling of goods and currency, but nevertheless, there are always serious shortcomings and harms in preventing and combating this phenomenon. we are faced. Therefore, the present article deals with the pathology of the Law on Combating Commodity and Currency Smuggling adopted in 1392, and the research findings indicate that the criminal deterrence approach, development of cases of trafficking, disproportion between crimes and punishments, contradict some principles governing economic crimes, The conflict between the law against combating smuggling of goods and currency and the law of customs affairs in some cases, etc., are among the most obvious manifestations of the existing damage in order to prevent and combat smuggling.

keywords: Smuggling, goods and currency, anti-trafficking law, criminal policy.

¹ Assistant Professor and Faculty Member, Faculty of Law, Islamic Azad University, Tiran Branch.

razie2517ghasemi@yahoo.com

² Master student of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Islamic Azad University, Tiran Branch. (Corresponding Author)

aminnasr313@gmail.com